

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مسئولیت مدنی قضاات در محاکم قضایی نیروهای مسلح



مؤلفین:

دکتر مهدی مقدسی (مدرس دانشگاه)

علی کریمی ناصری

انتشارات چتر دانش

۱۳۹۴

سرشناسه	: مقدسی، مهدی، ۱۳۶۵ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	: مسئولیت مدنی قضاات در محاکم قضایی نیروهای مسلح / مولفین مهدی مقدسی، علی کریمی ناصری.
مشخصات نشر	: تهران: چتر دانش، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۴ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۰۳۸-۰
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
موضوع	: مسوولیت (حقوق) -- ایران
موضوع	: قضایان -- ایران
موضوع	: جرایم نظامی -- ایران
موضوع	: قوانین نظامی -- ایران
شناسه افزوده	: کریمی ناصری، علی، ۱۳۶۷ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴ م۷/م۸۳۹/م۸ KMH
رده بندی دیویی	: ۳۴۶/۵۵۰۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۰۵۲۶۴۰

نام کتاب	: مسئولیت مدنی قضاات در محاکم قضایی نیروهای مسلح
ناشر	: چتر دانش
مؤلفین	: دکتر مهدی مقدسی - علی کریمی ناصری
صفحه آرابی	: شهرام خلخالی
نوبت و سال چاپ	: اول - ۱۳۹۴
شمارگان	: ۱۰۰۰
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۰۳۸-۰
قیمت	: ۸۰۰۰۰ تومان

مرکز پخش: تهران - خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - کوچه نوروز - پلاک ۱۳
تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۷۸۹۱۵ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۸۹۰۵۹
پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com
کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

فهرست

چکیده.....	۹
مقدمه.....	۱۰
بخش اول: کلیات، مفهوم شناسی، پیشینه، مبانی و ارکان مسئولیت مدنی قضات محاکم قضایی نیروهای مسلح.....	۲۰
فصل اول- مفهوم قضا، پیشینه و اقسام مسئولیت مدنی قضات.....	۲۰
مبحث اول: مفهوم قضا و پیشینه آن.....	۲۰
گفتار اول: مفهوم لغوی و اصطلاحی مسئولیت مدنی قاضی.....	۲۱
گفتار دوم: مسئولیت مدنی قضات در فقه، حقوق داخلی و حقوق بین المللی.....	۲۱
گفتار اول: مفهوم لغوی و اصطلاحی مسئولیت مدنی قاضی.....	۲۱
بند دوم: مسئولیت مدنی قضات در حقوق داخلی.....	۳۵
بند سوم: مسئولیت مدنی قاضی در حقوق بین الملل.....	۳۹
مبحث دوم : اقسام مسئولیت قضات.....	۴۵
گفتار اول: مسئولیت اخلاقی.....	۴۶
گفتار دوم : مسئولیت قانونی.....	۴۶
بند اول: مسئولیت کیفری.....	۴۷
بند دوم: مسئولیت مدنی.....	۴۷
فصل دوم- مبانی و ارکان مسئولیت مدنی قضات محاکم قضایی نیروهای مسلح.....	۴۸
گفتار اول: مبانی فقهی.....	۵۴
بند اول: مسئولیت مدنی قضات در کتاب (قرآن).....	۵۵
بند دوم: مبانی مسئولیت مدنی قضات در روایات.....	۵۷
بند سوم: مبانی مسئولیت مدنی قضات از منظر قواعد فقهی.....	۶۰
گفتار دوم: مبانی حقوقی.....	۶۵
بند اول: قانون اساسی.....	۶۶

- بند دوم: قانون مجازات اسلامی..... ۶۸
- بند سوم: قانون مسئولیت مدنی..... ۷۳
- بند چهارم: قانون دادگاه انتظامی قضات..... ۷۴
- مبحث دوم: ارکان مسئولیت مدنی..... ۷۵
- گفتار اول: تقصیر..... ۷۵
- گفتار دوم: ورود ضرر..... ۸۲
- گفتار سوم: رابطه سببیت..... ۹۱
- بخش دوم: آثار و ضمانت اجرای مسئولیت مدنی قضات محاکم قضایی نیروهای مسلح..... ۹۳
- فصل اول: آثار مترتب بر مسئولیت مدنی قضات محاکم قضایی نیروهای مسلح به هنگام اشتباه و تقصیر قاضی و چگونگی جبران خسارت آنها..... ۹۳
- فصل دوم: ضمانت اجرای مسئولیت مدنی قضات، ادله و مبانی مسئولیت مدنی دولت ناشی از اشتباه قضات محاکم قضایی نیروهای مسلح..... ۹۳
- فصل اول- آثار مترتب بر مسئولیت مدنی قضات محاکم قضایی نیروهای مسلح به هنگام اشتباه و تقصیر قاضی و چگونگی جبران خسارت آنها..... ۹۳
- مبحث اول: مفهوم اشتباه قاضی و اقسام آن..... ۹۴
- گفتار اول: مفهوم اشتباه و خطای اداری..... ۹۴
- گفتار دوم: اقسام اشتباه..... ۹۹
- مبحث دوم: تقصیر قاضی، مفهوم، انواع تقصیر و چگونگی جبران خسارت آن..... ۱۰۵
- گفتار اول: مفهوم و انواع تقصیر قاضی..... ۱۰۵
- گفتار دوم: چگونگی جبران خسارت در صورت اشتباه و یا تقصیر قاضی..... ۱۰۸
- بند اول: ترمیم عینی یا اعاده وضع به حالت سابق..... ۱۰۸
- بند دوم: جبران مالی..... ۱۰۹
- بند سوم: اعاده‌ی حیثیت..... ۱۰۹
- بند چهارم: جبران خسارت پس از مرگ قاضی صادرکننده حکم نادرست..... ۱۱۱
- فصل دوم- ضمانت اجرای مسئولیت مدنی قضات، ادله و مبانی مسئولیت مدنی دولت ناشی از اشتباه قضات محاکم قضایی نیروهای مسلح..... ۱۱۶

مبحث اول: ضمانت اجرا و آیین دادرسی طرح دعوا علیه قاضی	۱۱۶
گفتار اول: دادگاه صلاحیت‌دار و مرجع احراز تقصیر و یا اشتباه قاضی.....	۱۱۶
گفتار دوم: اعلام شکایت ذینفع علیه قاضی دادگاه نظامی و وظیفه دادرسی انتظامی	
قضات	۱۲۵
مبحث دوم: ادله و مبانی مسئولیت مدنی دولت ناشی از اشتباه قضات محاکم قضایی	
نیروهای مسلح	۱۳۲
گفتار اول: سیر تاریخی مسئولیت مدنی دولت ناشی از تصمیمات اشتباه قضات محاکم	
قضایی نیروهای مسلح.....	۱۳۳
گفتار دوم: مبانی و مستندات مسئولیت مدنی دولت.....	۱۴۲
بند اول: مبانی فقهی.....	۱۴۲
بند دوم: مبانی قانونی.....	۱۴۶
نتیجه‌گیری	۱۴۸
فهرست منابع و مآخذ.....	۱۵۰

سخن ناشر

رشته‌ی حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله‌ی یکی از پرطرفدارترین رشته‌های دانشگاهی کشور، تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به‌خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه‌ی خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند. منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آن‌ها قرار دارد، در واقع، مجموعه‌ی کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان‌که باید تغییر نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده‌اند.

این، درحالی است که نیاز مبرم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. به‌این‌ترتیب، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته‌ی حقوق و نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد؛ کتاب‌هایی که روزآمدی محتوای آنها از یک سو و تناسب آنها با نیاز دانش‌پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد.

مؤسسه‌ی آموزش عالی آزاد چتردانش، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های مؤثری در همراهی با دانشجویان رشته‌ی حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثاری همت گمارد که مهم‌ترین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است با ارائه‌ی خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه‌ی علمی به منصفه‌ی ظهور برساند.

فرزاد دانشور

مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

علائم اختصاری

ق ا قانون اساسی
ق م ا قانون مجازات اسلامی
ق م قانون مدنی
ق م م قانون مسئولیت مدنی
ق آ د ک قانون آیین دادرسی کیفری
ق آ د م قانون آیین دادرسی مدنی
ق م ج ن م قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح
ق ا ح قانون امور حسبی
ه ق هجری قمری
ص صفحه
ع علیه السلام
ر ک رجوع کنید
(ص) صلی الله علیه و آله و سلم

چکیده

امنیت و عدالت، اساس و پایه حیات جامعه انسانی است. نیروهای مسلح، حافظ امنیت جامعه و قضاوت، پایه و اساس برقراری عدالت می‌باشد. جرائم نیروهای مسلح نه تنها اثر درون سازمانی دارند، بلکه ارتکاب آن بر سرنوشت کشور نیز اثر تخریبی دارد. طبیعت خاص جرائم نظامی آن را از سایر جرائم متمایز می‌سازد. این امر ضرورت تشکیل محاکم اختصاصی نظامی را می‌طلبد و محاکم نظامی نیز، نیاز به قضات مجرب و آگاه به جرائم نظامی دارد. قضات نیز مانند همه انسان‌های متعارف جامعه گاه ممکن است در رسیدگی‌های خود دچار اشتباه و یا تقصیر گردند و از این راستا با صدور حکم نادرست موجب ورود ضرر به اعضا یا سازمان نیروهای مسلح گردند. رسیدگی و احراز تقصیر و یا اشتباه قاضی در صلاحیت دادگاه انتظامی قضات می‌باشد و رأی صادره از این دادگاه، اساس جبران خسارت در محاکم عمومی می‌باشد.

واژگان کلیدی: نیروهای مسلح، دادگاه نظامی، مسئولیت مدنی قضات، جبران

خسارت

مقدمه

در طول تاریخ، همواره رفتاری از سوی برخی افراد رخ می دهد که مسیر زندگی آرمانی و بهنجار را تغییر داده و موجب سلب آسایش، اختلاف، درگیری، تعدی به حقوق دیگران، ارتکاب جرم و قانون شکنی می گردد. این امر موجب حساسیت جامعه نسبت به این موضوع و پاسخ به هنجارشکنی ها میگردد و موجب تشکیل نهادهایی گردید که امروزه بدان محاکم دادگستری می گویند و هدف اساسی آن احقاق حقوق مردم می باشد. از جمله وظایف این محاکم: رسیدگی به دعاوی حقوقی، کیفری و ... می باشد که انجام این وظایف تنها از طریق یک سیستم قضایی منسجم، با قضاتی آگاه و صالح امکان پذیر است.

قضاوت نیز همانند سایر مشاغل، ممکن است همراه با کاستی هایی باشد که موجب شود آن گونه که شایسته است نتواند به مقصود اصلی خود دست یابد. نقص قانون، نابسامانی دستگاه قضایی، تعدد مراجع تحقیقاتی و نقص در تحقیقات مقدماتی بر احتمال خطای قضات می افزاید و چه بسا در اثر خطای قاضی خسارتهای مادی و معنوی غیر قابل جبران به وجود آید. قاضی نیز مانند سایر انسان ها، ممکن الخطا بوده و طبیعت قضاوت با دشواری هایی همچون احتمال خطا و اشتباه همراه است.

در گذشته قضات از مصونیت بالائی برخوردار بوده و این اصلی است که در تمام سیستم های حقوقی پذیرفته شده تا قضات در پی احکامی که در مقام حل و فصل دعاوی یا تعقیب و مجازات مجرمان صادر می کنند، دارای نوعی مصونیت و شأن قضا و منزلت قاضی باشند. اما باید توجه نمود چنین مصونیتی نباید منجر به تقصیر، کوتاهی قضات و تضییع حقوق جامعه شود. چه بسا قاضی شخصی را بازداشت، توقیف، منع از خروج، حبس و ... نماید می شود اما پس از مدتی ثابت می شود که آن حکم یا قرار بر مبنای برداشت اشتباه، نیرنگ در اقامه دعا، شهادت کذب، جعل اسناد و مانند آن صادر

شده است. حال اگر در چنین مواردی بی گناهی فرد محکوم احراز و ثابت شود جبران خسارت وی چگونه صورت می گیرد؟ از یک سو مصونیت قاضی ، و از سویی مسئولیت وی وجود دارد در جمع این دو امر باید پاسخی برای حل این قضیه یافت.

در حقوق کنونی، قاعده کلی وجود دارد که : «هر کس به دیگری ضرر بزند باید آن را جبران کند، مگر در مواردی که اضرار به غیر، به حکم قانون باشد یا ضرری که به شخص وارد آمده است، ناروا و نامتعارف جلوه نکند.» که این قاعده یکی از مبانی مسئولیت مدنی است. حقوق کنونی ما نیز با وضع مقررات مربوط به مسئولیت جزایی و مدنی به خصوص در مورد مسئولیت مدنی قضات، متأثر از این قاعده است. قانونگذار نیز بر مبنای همین مسئولیت ، قواعدی در جهت حمایت از زیان دیده وضع نموده که می توان به موارد زیر اشاره نمود : اصل ۱۷۱ قانون اساسی ، مواد ۵۸ ، ۵۳۴ ، ۵۹۷ ، ۶۰۴ ، ۶۰۵ ، ۵۷۸ ، قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ ، ماده ۳۰ قانون نظارت بر رفتار قضات مصوب ۱۳۹۰ ، ماده ۲۴ آیین نامه اجرایی قانون نظارت بر رفتار قضات ۱۳۹۲ و...

رسالتی که نیروهای مسلح در هر کشوری بر عهده دارند، به خصوص حفظ امنیت و تمامیت ارضی کشور، انتظار از نیروهای مسلح را به گونه ای خاص سازمان می دهد. در همه ی کشور ها این نیروها تابعی از نظم و انضباط خاصی هستند تا بتوانند به نحو شایسته وظایف خود را ایفاء نمایند. بر همین اساس و جهت رسیدن به اهداف، قانونگذار کشور ها بر آن شدند تا قوانین خاصی در این زمینه وضع نمایند. این قوانین به طور خاص مربوط به جرائم کارکنان نیروهای مسلح می باشد که خود منجر به پیدایش حقوق جزای نظامی گردید که به بررسی جرم خاص نظامیان ، تعریف انواع جرم نظامی و... می پردازد. از جمله تاسیسات خاصی که در قوانین نیروهای مسلح بدان اشاره شده است تشکیل سازمان قضایی نیروهای مسلح و دادگاههای نظامی

در بطن آن می باشد.

با توجه به توضیحات فوق مشخص می باشد که رسالت دادگاههای فوق با محاکم عمومی متفاوت می باشد و هر یک هدف و صلاحیت جداگانه ای دارد. محاکم عمومی صلاحیت رسیدگی به دعاوی مطروحه میان افراد عادی جامعه، جرائم ارتكابی توسط افراد جامعه و هر منازعه ای که افراد عادی در آن دخیل باشند را دارند. اما محاکم قضایی نیروهای مسلح صلاحیت رسیدگی به جرائم ارتكابی از سوی کارکنان نیروهای مسلح را دارا می باشد که در این تحقیق مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

پیدایش سازمان قضایی نیروهای مسلح و به تبع آن تشکیل محاکم نظامی و رسیدگی به جرائم خاص نظامیان متضمن استفاده قضاات متخصص جهت رسیدگی به این دعاوی می باشد. قاضی غیرآگاه به امور نظامی قادر به درک موضوعات مجرمانه نمی باشد. خصوصا در مواردی که جرائم با روش های نظامی آمیخته شود، تشخیص و تفکیک عمل نظامی با عمل مجرمانه تا حد زیادی دشوار می شود. آثار مسئولیت های قضاات این محاکم نیز متفاوت از مسئولیت های قضاات محاکم عمومی می باشد. چرا که در رسیدگی به بزه های افراد خاص، آثار خاصی هم می تواند بر آن مترتب باشد. به عنوان مثال اگر قاضی در محاکم عمومی مبادرت به صدور رای اشتباه نماید ممکن است ضرر مادی یا معنوی به فرد بیگناه وارد آید این مسئولیت در مورد نظامیان می تواند به شکل گسترده تری مطرح شود. چنانکه در اثر حکم یا تخلف یا اشتباه قاضی، علاوه بر ورود ضرر به محکوم علیه ممکن است موجب ورود خسران به آن سازمان خاص نیز گردد.

سوال اساسی تحقیق که در صدد پاسخ گویی بدان هستیم بدین شرح می باشد:

مسئولیت مدنی قضاات در محاکم قضایی نیروهای مسلح چگونه می باشد؟

سوالات فرعی:

۱: مسئولیت مدنی قضاات در محاکم قضایی نیروهای مسلح چند قسم است؟
 ۲: مبانی، ادله و مستندات مسئولیت مدنی قضاات در محاکم قضایی نیروهای مسلح چیست؟

در هر مورد که شخص قاضی ناگزیر از جبران خسارت دیگری باشد می‌گویند در برابر او مسئولیت مدنی دارد و باید آثار خطایی را که مرتکب شده، تحمّل نماید و هیچ ضرری نباید بدون جبران باقی بماند. امر قضاوت در نیروهای مسلح از این قاعده مستثنی نمی‌باشد. یک قاضی به مانند سایر افراد جامعه، انسانی است که ممکن است به عمد یا غیر عمد در دادرسی و صدور حکم عادلانه دچار اشتباه شود و حکمی صادر نماید که منجر به محکومیت فرد بیگناهی گردد.

مسئولیت مدنی قضاات در محاکم قضایی نیروهای مسلح به مراتب گسترده‌تر از مسئولیت مدنی قضاات در محاکم عمومی می‌باشد چرا که از یک سوء خسارت فردی مطرح است و از سوی دیگر خسارت به شخصیت حقوقی مثل نهاد نظامی. در بسیاری از مواد قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲، مجازات‌هایی پیش‌بینی شده است که صدور حکم اشتباه در این موارد ممکن است آثار جبران‌ناپذیری داشته باشد و مسئولیت قضاات این محاکم نیز به اشکال مختلف نمود پیدا می‌کند مثل تصمیم نادرست و صدور حکم ناعادلانه مبنی بر تنزیل یک تا دو درجه و یا رتبه (بند ۳ از قسمت الف ماده ۵ قانون مذکور)، محرومیت از ترفیع از سه ماه تا یک سال (بند ۳ از قسمت الف ماده ۳ قانون مذکور) نیز صدور حکم اضافه خدمت از سه ماه تا شش ماه برای کارکنان وظیفه (بند ۲ از قسمت ب ماده ۴ قانون مذکور) و... شغل قضاوت به لحاظ حساسیت و اهمیتی که دارد موجب ایجاد مسئولیت‌های متفاوتی برای قضاات می‌شود که می‌توان به مسئولیت اخلاقی، مسئولیت سیاسی، مسئولیت آموزشی و مسئولیت حقوقی اشاره نمود. مسئولیت حقوقی زمانی مطرح می‌شود که ضرری بوجود آمده باشد که خود

به دو بخش مسئولیت کیفری و مسئولیت مدنی تقسیم می شود. مسئولیت مدنی قضاات نیز به دو خسارت مادی و خسارت معنوی تقسیم می شود. ضرر مالی که جنبه ی مالی دارد و قابل تقویم به پول باشد و یا خسارتی که بر اموال و دارایی شخص یا اشخاص وارد شود و ضرر معنوی نیز خود ممکن است به چند شکل نمایان گردد. این ضرر متوجه حیثیت، شرافت، آبروی شخص و نیز درد و رنج ناشی از صدمات جسمی و خسارت وارده بر روح، عواطف و آزادی های فرد می باشد. علاوه بر موارد مذکور عدم النفع را نیز باید بدان افزود که خود بخش مهمی از خسارت را تشکیل می دهد. فرض کنیم فردی از نیروهای مسلح در اثر تصمیم نادرست قضایی، محکوم به حبس می شود در چنین موارد علاوه بر خسارت مادی یا معنوی، خسارت عدم النفع نیز بر فرد وارد می شود. یعنی از دست دادن منافعی که مقتضی وجود آن حاصل شده باشد. در تمامی این موارد قاضی صادر کننده حکم ملزم به جبران آن می باشند که در این مقاله به شرح آن خواهیم پرداخت. مبانی و مستندات مسئولیت مدنی قضاات در محاکم قضایی نیروهای مسلح به شرح ذیل می باشد: مبانی نظری: مثل نظریه تقصیر، مبانی فقهی از قبیل قاعده ی لاضرر، قاعده اتلاف و تسبیب و مبانی قانونی که شامل قانون اساسی، قانون نظارت بر رفتار قضاات، قانون مجازات اسلامی و... می باشد. از جمله مواد قانونی که به مسئولیت مدنی قضاات اشاره دارد: اصل ۱۷۱ قانون اساسی، ماده ۵۸، ۵۳۴، ۵۹۷، ۶۰۴، ۶۰۵ و ۵۷۸ قانون مجازات عمومی ۱۳۷۵، ماده ۳۰ قانون نظارت بر رفتار قضاات. این مبانی شامل مسئولیت مدنی قضاات محاکم قضایی نیروهای مسلح نیز می شود. ماده ۲ قانون نظارت بر رفتار قضاات ۱۳۹۰ مقرر می دارد: «تمامی قضاتی که به حکم رئیس قوه قضاییه به سمت قضایی منصوب می شوند مشمول این قانون می باشند.» از آنجایی که قضاات محاکم قضایی سازمان نیروهای مسلح، توسط رئیس قوه قضاییه منصوب می شوند مشمول ماده ۲ مذکور می باشند در

نتیجه مبانی ذکر شده، شامل این قضات می شود. هدف از ایجاد محاکم دادگستری حل و فصل عادلانه دعای حقوقی و کیفری می باشد. بنابراین آنچه در درجه اول برای افراد حائز اهمیت می باشد رسیدن به حق خود می باشد. حال اگر قاضی در مقام رسیدگی مبادرت به صدور رای اشتباه نماید یا در بررسی هایش مرتکب تقصیر شود نه تنها هدف اصلی دادرسی محقق نشده بلکه ممکن است موجب ورود خسارت به فرد یا افرادی نیز گردد که در پی این امر و وفق اصل کلی «هر کس به دیگری ضرری وارد سازد ملزم به جبران آن می باشد» قاضی ملزم به جبران خسارت می باشد.

اهمیت مسئولیت مدنی قاضی تا آنجاست که قانون اساسی به عنوان قانون مادر نظام جمهوری اسلامی ایران در اصل ۱۷۱ بدان اشاره نموده است. اما مساله قضاوت در محاکم قضایی نیروهای مسلح از حساسیت خاصی برخوردار می باشد. چرا که این مقام در صدد رسیدگی به جرائم خاص نظامیان می باشد. یعنی رسیدگی به دعای افرادی که اولاً با توجه به موقعیت شغلیشان و ثانیاً جهت حفظ و اقتدار سیستم نظامی مملکت، رسیدگی دقیق و عادلانه را می طلبد. بنابراین عدم رسیدگی عادلانه ممکن است دو اثر مهم و حیاتی را در پی داشته باشد: اول: ورود خسارت به فرد و دوم ورود خسارت به سازمان نیروهای مسلح به عنوان یکی از ارکان مهم کشور.

نیمه اول قرن بیستم قضات در زمره کسانی بودند که مصونیت آنها امری استثنا ناپذیر می نمود. به واسطه جنبشهای فکری به وجود آمده، به تدریج اصل مصونیت مورد انتقاد قرار گرفت و لذا به تدریج این خواسته در جنبش قانون گذاری رسوخ نمود در سیستمهای مختلف حقوقی بیگانه نیز مسأله مسئولیت مدنی قضات مطرح و کم و بیش به رسمیت شناخته شده است در حقوق فرانسه شکایت از قاضی یکی از طرق فوق العاده شکایت از احکام

محسوب می‌گردد که به زیان دیده امکان می‌دهد علیه قاضی که در اجرای شغل خود به او خسارت وارد کرده است. امکان طرح دعوی مطالبه خسارت از قاضی به عنوان نوعی دادرسی خاص برای اثبات مسئولیت مدنی است. این نکته ابتدا در باب سوم از کتاب چهارم آیین دادرسی مدنی فرانسه مواد ۵۰۵ تا ۵۱۶ پیش‌بینی شد و پس از آن در سالهای ۱۹۳۳ و ۱۹۵۶ در برخی از مقررات آن اصلاحاتی به عمل آمد. به موجب ماده ۵۰۵ آیین دادرسی مدنی فرانسه ۱۹۳۳ این مسؤولیت مدنی، شامل قضات نشسته دادگاهها یا ایستاده و یا اعضای دادسرا و حتی پلیس، قابل تسری بوده و در صورت تقصیر، زیان دیده حق طرح دعوا علیه آنان را دارد.

در حقوق اسلام اصول بسیار مهم و حساسی در امر قضاوت مورد تأکید قرار گرفته که فقها رعایت برخی از آنها را واجب و لازم الاتباع و برخی دیگر را مستحب و پسندیده دانسته‌اند، ولی از مجموع همه این تأکیدها و توصیه‌ها این امر به خوبی استنباط می‌شود که در مقام قضا باید رعایت انصاف و عدالت و احتیاط و دقت صورت پذیرد و عدم رعایت این موارد منجر به خطا و یا در پاره‌ای موارد تقصیر قاضی می‌گردد که موجب مسؤولیت مدنی او می‌شود. قاعده «لاضرر» نیز یکی از قواعد مهمی در حل مسائل حقوق اسلام است که به موجب آن هیچ ضرری نباید جبران نشده باقی بماند. قاعده اتلاف و تسبیب نیز یکی از قواعد مهم فقهی است که می‌تواند مورد استناد در مورد مسؤولیت مدنی قاضی قرار بگیرد.

وضع قواعد در زمینه مسؤولیت مدنی قاضی حقوق ایران نیز مستثنی نبوده است. چنانکه اشاره شد یکی از اصول مهم قانون اساسی که به لزوم جبران خسارت توسط قاضی اشاره دارد اصل ۱۷۱ می‌باشد. در سایر قوانین نیز به مسؤولیت مدنی قضات اشاره دارد که اهم آن به شرح ذیل می‌باشد. ماده ۵۳۴ قانون مجازات اسلامی که اشاره به مسؤولیت مدنی و کیفری مأمورین دولتی و مراجع قضایی که مرتکب جعل و تزویر شوند، دارد. ماده ۵۹۷ قانون

مذکور، اشاره به مسؤولیت مدنی ناشی از امتناع از انجام وظایف قانونی توسط مقامات قضایی دارد. معدوم یا مخفی ساختن نوشته، اوراق یا اسنادی که به قاضی سپرده شده و یا تحویل آنها به اشخاصی که ممنوع است موجب حبس و جبران خسارت می‌گردد (ماده ۶۰۴ قانون مذکور)

از جمله قوانین دیگر که اشاره به جبران مسئولیت مدنی قاضی دارد قانون نظارت بر رفتار قضات مصوب ۱۳۹۰ می باشد که در ماده ۳۰ مقرر می‌دارد: «رسیدگی به دعوای جبران خسارت ناشی از اشتباه یا تقصیر قاضی موضوع اصل یکصد و هفتاد و یکم (۱۷۱) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در صلاحیت دادگاه عمومی تهران است. رسیدگی به دعوای مذکور در دادگاه عمومی منوط به احراز تقصیر یا اشتباه قاضی در دادگاه عالی است.» تبصره - تعلیق تعقیب یا موقوفی تعقیب انتظامی یا عدم تشکیل پرونده مانع از رسیدگی دادگاه عالی به اصل وقوع تقصیر یا اشتباه قاضی نیست. همچنین در ماده ۲۴ آیین نامه اجرایی قانون نظارت بر رفتار قضات مصوب ۱۳۹۲ آمده است: «هر شخص نسبت به اشتباه یا تقصیر قاضی منجر به خسارت ادعائی داشته باشد باید بدو حسب مورد به دادرسی یا دادگاه عالی مراجعه نماید. در صورت احراز اشتباه یا تقصیر قاضی در دادگاه عالی مدعی می‌تواند برای جبران خسارت ناشی از تقصیر یا اشتباه قاضی به دادگاه عمومی تهران مراجعه و طرح دعوا نماید.

از جمله آثاری که در حوزه ی مسئولیت مدنی می توان نام برد عبارت است از:

- ۱: محمد صالحی مازندرانی ، بررسی فقهی حقوقی مسئولیت مدنی ناشی از تصمیمات قضایی با نگاهی به برخی نظام های حقوقی
 - ۲: محمد رضا بیات، دادرسی انتظامی و تقصیرات انتظامی قضات
 - ۳: علی کاظم زاده ، تنقیح و تحلیل مقررات انتظامی
- آنچه هدف اصلی تحقیق می باشد شناخت مسئولیت مدنی قضات محاکم

قضایی نیروهای مسلح و بررسی مبانی فقهی و حقوقی این مسئولیت و یافتن راهکارها جهت وضع قواعد مناسب و پرکردن خلاء های قانونی می باشد تا بتوان به وضع یک قانون مدون در این زمینه مبادرت نمود. هر چند سعی شده تا با وضع قوانین خاص خلاها پر شود اما با مطالعه در قوانین عام و خاص می توان دریافت که در حال حاضر خلاءهای قانونی در این باره وجود دارد. کاربرد اساسی از شناخت مسئولیت مدنی قضات در محاکم قضایی نیروهای مسلح در وهله ی اول برای قضات محاکم نیروهای مسلح و دوم کارکنان نیروهای مسلح می باشد. اگر قاضی رسیدگی کننده بداند که یک قانون مدون به عملکرد او نظارت دارد مسلماً دقت بیشتری در رسیدگی های خود می نماید که همین امر موجب دادرسی عادلانه و احقاق حقوق طرفین دعوا می باشد. از طرف دیگر نیز اگر عضوی از نیروهای مسلح بداند که در مقام دفاع از حق خود می تواند به سیستم قضایی سالم رجوع کند و از بابت رسیدگی عادلانه آسوده خاطر باشد ، امنیت خاطر خاطر پیدا می کند که این امر موجب اعتماد به نفس وی و در نتیجه آرامش روانی وی در نهایت بالا رفتن کیفیت کار در سازمان نیروهای مسلح می گردد.

یکی از کاربردهای علمی تحقیق مذکور ، وارد شدن بحث در مجامع علمی و دانشگاهی می باشد. با مطالعات انجام شده در تحقیقات و پژوهش های به عمل آمده در این زمینه مشخص شده که به طور خاص این موضوع مورد رسیدگی قرار نگرفته است. باز شدن این موضوع در مجامع علمی و دانشگاهی می تواند موجب یافتن راهکارهای مناسب و ارائه پیشنهاد های مناسب و در نتیجه کمک به تدوین قواعد مناسب در این زمینه ، شود.

چنانکه اشاره شد به صورت کلی و عام از مسئولیت مدنی قضات در کتب ، تالیفات و قوانین بحث شده است. اما آنچه در این میان از آن کمتر بحث شده است، مسئولیت مدنی قضات در محاکم قضایی نیروهای مسلح می باشد. بنابراین بحث از مسئولیت مدنی قضات در محاکم قضایی نیروهای

مسلح از جمله مباحث جدیدی است که نیاز به بررسی دارد. این تحقیق به لحاظ زمانی ، به بررسی مسئولیت مدنی قضات در محاکم قضایی بخصوص محاکم قضایی نیروهای مسلح در حقوق اسلام و قوانین موضوعه فعلی (قوانین خاص و عام) می پردازد و به لحاظ مکانی نیز ، محدود به کشور ایران است و از نظر شمول افراد ، شامل مسئولیت مدنی قضات در محاکم قضایی نیروهای مسلح می باشد.

بخش اول:

کلیات، مفهوم شناسی، پیشینه، مبانی و ارکان مسئولیت

مدنی قضاات محاکم قضایی نیروهای مسلح

فصل اول - مفهوم قضا، پیشینه و اقسام

مسئولیت مدنی قضاات

آنچه که در این فصل بدان پرداخته خواهد شد معطوف به مفهوم شناسی مسئولیت مدنی قاضی، پیشینه و اقسام این نوع مسئولیت در محاکم قضایی نیروهای مسلح می باشد. لذا تقسیم بندی این فصل در دو مبحث جداگانه انجام خواهد گرفت. در مبحث اول، مفهوم مسئولیت مدنی قاضی و پیشینه آن مورد بررسی قرار خواهد گرفت و مبحث دوم نیز اختصاص به اقسام مسئولیت مدنی قضاات در محاکم قضایی نیروهای مسلح دارد.

مبحث اول: مفهوم قضا و پیشینه آن

در این مبحث درصدد پاسخ به سؤالاتی هستیم که اساس هر تحقیق نیز بر مبنای آن می باشد. برای شناخت مسئولیت مدنی قضاات محاکم قضایی نیروهای مسلح ابتدا باید قاضی را بشناسیم. قاضی کیست؟ به چه شخصی قاضی اطلاق می شود؟ آیا هر کسی در مسند قضاوت و تصمیم گیری قرار بگیرد، عنوان قاضی بر او اطلاق می شود؟ پس از شناخت مفهوم قاضی به بررسی پیشینه مسئولیت مدنی قضاات در فقه، حقوق داخلی و حقوق بین المللی پرداخته خواهد شد. پس از شناخت مفهوم و پیشینه مسئولیت مدنی قاضی، کلیاتی در مورد سازمان قضایی نیروهای مسلح، دادگاه نظامی، فرد نظامی و جرم نظامی مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در نتیجه مطالب این مبحث را تحت عنوان دو گفتار بیان خواهیم داشت: